

1.2. Raqamli jamiyat

Kompyuter va axborot inqilobi tufayli ijtimoiy va iqtisodiy hayotning turli sohalarida sodir bo'lgan o'zgarishlar, shuningdek, ilmiy-texnik taraqqiyotning yangi bosqichi yangi tushuncha- "axborot jamiyati" ning paydo bo'lishiga olib keldi. "Axborot jamiyati" tushunchasining o'zi 1940-yillarda paydo bo'lgan. Kibernetika paydo bo'lishi bilan, ammo bu atama biroz keyinroq, hamma joyda kompyuterlashtirish va axborot va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan ishlatila boshlandi.

Axborot jamiyati- bu uning a'zolarining ko'pchiligi axborotni, ayniqsa uning eng yuqori shakli- bilimlarni ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va sotish bilan shug'ullanadigan jamiyat. Jamiyat va iqtisodiyotning hozirgi rivojlanish bosqichida:

- jamiyat hayotida axborot, bilim va axborot texnologiyalarining o'rni ortib bormoqda;
- axborot texnologiyalari, aloqa va axborot mahsulotlari va xizmatlarini ishlab chiqarish sohasida band bo'lganlar soni ortib bormoqda, shuningdek ularning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi oshib bormoqda;
- telefon, radio, televidenie, global Internet, an'anaviy va elektron ommaviy axborot vositalaridan foydalangan holda jamiyatni axborotlashtirish o'sib bormoqda;
- jamiyat global axborot maydoniga jalb qilingan bo'lib, butun dunyodan odamlarning samarali axborot o'zaro ta'sirini ta'minlaydi, shuningdek, jahon axborot resurslariga kirishga va ularning axborot mahsulotlari va xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga imkon beradi;
- elektron hukumat, axborot iqtisodiyoti, raqamli tibbiyot, raqamli pedagogika va boshqa sohalar rivojlanmoqda, bu esa jamiyat a'zolariga ko'rsatiladigan ijtimoiy va iqtisodiy xizmatlar soni va sifatini oshirish uchun axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

Britaniyalik fizik va axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassis (1933-2013) Jeyms Martinning so'zlariga ko'ra, axborot jamiyatiga quyidagi mezonlar qo'llaniladi:

- texnologik: asosiy omil- axborot texnologiyalarining ishlab chiqarishda, muassasalarda, ta'lim tizimida va kundalik hayotda keng va keng qo'llanilishi;
- ijtimoiy: axborot hayot sifatini o'zgartirish uchun muhim ko'rinadi- BMT ma'lumotlariga ko'ra, axborotga kirish huquqi insonning asosiy huquqlaridan biridir;

- iqtisodiy: axborot resurs, xizmat, mahsulot, qo‘shimcha qiymat manbai va bandlik sifatida iqtisodiyotda asosiy omil hisoblanadi;

- siyosiy: axborot erkinligi jamiyatning turli tabaqalari va tarmoqlari o‘rtasida ishtirok va konsensusning kuchayishiga olib keladi;

- madaniy: axborot madaniy qadriyat sifatida tan olinadi va shaxs va umuman jamiyat rivojlanishining muhim komponenti hisoblanadi.

Martinning fikricha, muloqot axborot jamiyatining asosiy elementi hisoblanadi.

Axborot jamiyati rivojlanishining keyingi bosqichi- raqamli jamiyat. Agar axborot jamiyati moddiy ishlab chiqarish sohasida ham, insoniy munosabatlar va ma'naviy hayot sohasida ham ma'lumotning o'zgargan roli bilan tavsiflansa, raqamli jamiyat uchun bu axborotni saqlash va tarqatishning elektron-raqamli usuli.-hal qiluvchi bo'lgan har qanday ijtimoiy munosabatlarning raqamli vositachiligi. Siyosiy, iqtisodiy va madaniy inson huquqlari ro'yxati raqamli huquqlar bilan to'ldiriladi, masalan, Evropaning raqamli huquqlari xalqaro jamoat tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan Raqamli huquqlar xartiyasida. Bu huquqlar, bir tomondan, axborot jamiyatining afzalliklaridan teng foydalanish huquqini, ikkinchi tomondan, har bir shaxsni kiberjinoyatdan himoya qilish huquqini o'z ichiga oladi.

Raqamli jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zamonaviy odam quyidagi madaniyatlarda namoyon bo'ladigan umumiy madaniyatning tarkibiy qismlaridan biri sifatida axborot madaniyatiga ega bo'lishi kerak:

- texnik qurilmalardan, shu jumladan kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalari;

- turli manbalardan, an'anaviy va raqamli ma'lumotlarni olish, bu ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish, talqin qilish va baholash qobiliyati;

- o'z faoliyat sohasidagi axborot oqimlarini boshqarish qobiliyati.

Axborot madaniyatining ajralmas qismi bu axborot texnologiyalarini nafaqat muntazam operatsiyalarni avtomatlashtirish, balki noan'anaviy va noan'anaviy ijodiy yondashuvni talab qiladigan vazifalarni hal qilish qobiliyatidir. Axborotni raqamli shaklda taqdim etish uni qayta ishlash uchun deyarli cheksiz imkoniyatlarni ochib beradi. Biroq, olingan ma'lumotlardan maksimal samaradorlikni olish uchun uni to'g'ri va o'z vaqtida

qayta ishlash va tahlil qila bilish zarur. Buning uchun siz axborot texnologiyalari sohasida savodli bo'lishingiz, raqamli savodxonlik va raqamli malakaga ega bo'lishingiz kerak.

Raqamli savodxonlik- bu raqamli axborotni aniqlash, unga kirish, boshqarish, birlashtirish, baholash, tahlil qilish va sintez qilish hamda yangi ma'lumotlarni yaratish uchun raqamli vositalar va vositalardan foydalanish qobiliyati. Shuningdek, raqamli savodxonlik jamiyatning boshqa a'zolari bilan bir maqsadda muloqot qilish qobiliyatini nazarda tutadi.

Raqamli kompetensiya raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, ularni tanqidiylik va xavfsizlik nuqtai nazaridan baholash, shuningdek texnik ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Raqamli kompetensiyada quyidagi tarkibiy qismlarni ajratish mumkin:

- axborot: ma'lumotni qayta ishlash ko'nikmalari;
- kommunikativ: muloqotning turli shakllari uchun zarur bo'lgan ko'nikma va malakalar;
- texnik: kompyuter texnologiyalari va texnik vositalardan samarali va xavfsiz foydalanish ko'nikma va malakalari;
- iste'molchi: iste'molchi maqsadlarida Internet va raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikma va malakalari.

Shunday qilib, raqamli jamiyat- postindustrial, axborot jamiyatini rivojlantirishning navbatdagi bosqichi- axborotni yaratish, saqlash, qayta ishlash va uzatish va bunday jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun raqamli vositalardan keng foydalanish bilan tavsiflanadi. bir qator aniq vakolatlarga ega bo'lish zarur.

Raqamli jamiyat tushunchasi zamonaviy jamiyatning uyda, ishda, ta'limda va dam olishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qabul qilish va integratsiyalashuv natijalarini aks ettiradi. Raqamli yangiliklar bizning jamiyatimiz, iqtisodiyotimiz va sanoatimizni avvalgiga o'xshamagan miqyosda va tezlikda qayta shakllantirmoqda.

Mobil va bulutli texnologiyalar, katta ma'lumotlar va internetdagi narsalar aqlga sig'maydigan imkoniyatlarni taqdim etadi, bu o'sishni, fuqarolarning hayotini yaxshilashni va sog'liqni saqlash xizmatlari, transport, energetika, qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish,

chakana savdo va davlat boshqaruvi kabi ko'plab sohalarda samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, ular siyosat ishlab chiqaruvchilarga yaxshiroq qaror qabul qilishda va fuqarolarni jalb qilishda yordam berish orqali boshqaruv jarayonini yaxshilashi mumkin. Internet demokratiya, madaniy xilma-xillik va inson huquqlarini ifoda etish erkinligi va axborot olish erkinligi kabi taraqqiyot uchun katta salohiyatga ega.

Shu bilan birga, biz ushbu o'zgarishlarning ko'lamini va tezligi iste'molchilarga, foydalanuvchilarga, fuqarolarga va ishchilarga qanday ta'sir qilishini, shu jumladan bularning barchasi bitta "raqamli shaxs" ga birlashtirilganligini, shuningdek, ularning ijtimoiy va shaxsiy hayotga, ta'limga, ilm-fan, hukumat, demokratiya va biznesiga tub o'zgartirishlar kiritdi.

Raqamli texnologiyalar bizning 21-asrdagi kundalik vazifalarimiz va o'zaro munosabatlarimizga singib ketgan. Ular bizning o'rganishimiz, ishlashimiz va ijtimoiylashuvimizni o'zgartirdi. Zamonaviy dunyoda texnologiyadan foydalanishga bo'lgan ishonch jamiyat uchun bir-birimiz bilan qanday aloqada bo'lishimiz va o'zaro aloqalarimiz va ushbu raqamli vositalar va aloqa kanallaridan qanday foydalanishimiz bilan bog'liq oqibatlarni ko'p jihatdan ko'rib chiqishga olib keldi.

Raqamli jamiyat haqida o'ylashda birinchi navbatda axborot jamiyatini hisobga olishimiz kerak; bu raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq, bu nafaqat internet. Axborot jamiyati deganda, axborotni yaratish, tarqatish, ulardan foydalanish va manipulyatsiyasi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ishlarda muhim ahamiyatga ega bo'lgan jamiyatlar tushuniladi. Xo'sh, bu har kungi fuqaro uchun nimani anglatadi?

Axborot jamiyati har qachongidan ham kengroq ijtimoiy guruhga ko'plab imkoniyatlarni taqdim etdi. Dunyo aholisining katta qismi, ayniqsa g'arbiy dunyo aholisi, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy yoki ta'limiy bo'lsin, ko'pgina tadbirlarda Internetda ishtirok etishlari uchun imkon beradigan axborot manbalari va texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatiga ega. Biz ushbu kabi bepul kurslarga qatnashish orqali o'z bilimlarimizni boshqarishimiz mumkin; biz ko'plab kapitalga ehtiyoj sezmasdan onlayn biznesni boshlashimiz mumkin (masalan, Etsy-da hunarmandchilikni sotish); va biz o'z nuqtai nazarimiz va qarashlarimizni global auditoriyaga etkazishimiz mumkin, shu bilan birga geografik chegaralar bo'ylab ijtimoiylashamiz.

Raqamli fuqarolik

"Raqamli fuqaro"- bu Internet va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha ko'nikma va bilimlarni rivojlantiruvchi shaxs; raqamli texnologiyalar va Internetdan jamiyat va siyosatga aralashish va ishtirok etish uchun tegishli va mas'uliyatli usullardan foydalanadigan shaxs. Raqamli fuqarolikning ushbu ta'rifini so'raganda, biz murakkablik darajasi haqida o'ylashimiz kerak: sodda darajada biz raqamli fuqarolikni raqamli texnologiyalarga kirish va xavfsizlikni saqlash qobiliyati sifatida qabul qilishimiz mumkin. Darhaqiqat, ushbu darsning maqsadlaridan shuki, bizning munozaralarimiz va faoliyatimizni tuzishda foydalaniladigan ba'zi g'oyalar. Shu bilan birga, biz raqamli ommaviy axborot vositalaridan foydalanib, jamiyat va siyosiy hayotda faol ishtirok etish uchun raqamli fuqaro bo'lishni boshlaganimizda, fuqarolikning murakkabligini ko'rib chiqishimiz va tushunishimiz kerak.

Agar "fuqarolikni o'rganish" sohasiga biroz yaqinroq qarasak, bu raqamli jamiyatda nimani anglatishini tushunishga yordam beradi. Fuqaro jamiyatning a'zosi sifatida qaraladigan individual belgi sifatida tavsiflanadi; davlatning. Fuqarolik shaxsning xatti-harakatlarini ushbu fuqaroning huquqlari, majburiyatlari va funktsiyalari nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi. Fuqaroning majburiyatlari (yoki agar xohlasangiz, vazifalar) mehnat, soliqqa tortish va qonunlarga bo'ysunishni o'z ichiga oladi. Huquqlarga fuqarolik huquqi, masalan, so'z va so'z erkinligi va shaxsiy hayotga bo'lgan huquqlar kiradi; Saylash yoki saylanish huquqi kabi siyosiy huquqlar; sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minotga bo'lgan ijtimoiy huquqlar. Ushbu kursda biz ushbu huquqlarni ko'rib chiqamiz, chunki zamonaviy dunyoda fuqaro bo'lish nimani anglatishini va qonunchilik va hukumat bizning demokratik fuqaro bo'lish qobiliyatimizni qanday shakllantirayotganini ko'rib chiqamiz.¹

Raqamli jamiyatni yaratish

Raqamli innovatsiyalar- bu imkoniyat- hukumatlar uchun, biznes uchun, jamoatchilik uchun va ularning bir-biri bilan aloqasi uchun. Raqamli texnologiyalar institutsional munosabatlar va jamiyatning ish uslubini tubdan o'zgartiradigan, shaxslarning

¹ Engin Isin & Evelyn Ruppert, (2015). *Being Digital Citizens*. London: RLI. © University of York (author: Susan Halfpenny)

imkoniyatlarini kengaytiradigan va ularning qaror qabul qilish va ishlab chiqarishda ishtirok etish hamda ularga hissa qo'shish qobiliyatini o'zgartiradigan yangi vositalarni taqdim etadi. Ijtimoiy tarmoqlardan demokratik harakatlarni tug'dirishda, uy-joy va transport bilan bog'liq resurslarni birlashtirishga, shahar hokimiyati xarajatlari yoki taklif qilinayotgan qonunchilikka oid qarorlarni qabul qilishda jamoatchilikning ishtirokiga qadar misollar juda ko'p. Hozirda biz kam manbalarga asoslangan markazlashgan iqtisodiyotni markazlashmagan, ulangan va ma'lumotlarga asoslangan mo'l-ko'llik iqtisodiyotiga aylantirmoqdamiz.

Hozirda butun dunyo ushbu yangilikni kuzatib borish va ushbu yangi modellarni ishlab chiqish uchun uyali telefonlar va yuqori tezlikdagi internet ulanishlari uchun to'liq hududiy qamrovni, davlat va xususiy ma'lumotlar provayderlari tomonidan foydalanish uchun ma'lumotlar infratuzilmasini ta'minlash orqali kelajakni tayyorlash vazifasini bajaradi va yordamga muhtoj bo'lganlar uchun tobora ko'proq ma'lumot olish va qo'llab-quvvatlashni raqamli qilish uchun ishlar olib borilmoqda. Bu bugungi kun darajasida ishlab chiqilishi va qurilishi kerak bo'lgan ambitsiya.

Demokratiya va oshkoralik manfaatlari uchun hukumatlar o'zlarining ma'lumotlariga kirishga ruxsat berishlari juda muhimdir. Davlat tomonidan ishlab chiqarilgan va saqlanadigan ushbu ma'lumotlar raqamli jamiyatda iqtisodiy va ijtimoiy innovatsiyalarni rag'batlantirishi mumkin bo'lgan hayotiy manbani anglatadi.

Raqamli texnologiyalar nafaqat davlat va jamiyat boshqaruvini takomillashtiradi va ijtimoiy sohada odamlarga katta qulayliklar yaratadi. Bundan tashqari raqamli texnologiyalar ijobiy iqtisodiy o'sishiga zamin yaratadi: mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, va ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi, va yana bir muhim afzallik - korrupsiyaga chek qo'yadi.

Davlatimiz rahbarining Oliy Majlisga Murojaatnomasida iqtisodiy-ijtimoiy hayotning barcha sohalariga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish eng ustuvor vazifa sifatida ham ko'rsatilgan edi. Bu borada "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini va hayot sifatining barqaror yaxshilanishini ta'minlash hamda tadbirkorlik faoliyatini yuritish va "raqamli iqtisodiyot"ni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish maqsadida O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining “Toshkent shahrida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Qarori qabul qilindi.

Ushbu qaror bilan, 2020-2021 yillarda joriy etiladigan axborot tizimlari va dasturiy mahsulotlar ro‘yxati, “Raqamli Toshkent” kompleks dasturini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar rejasi, 2020 yilda telekommunikatsiya infratuzilmasini kengaytirish bo‘yicha loyihalar ro‘yxati, 2021- 2023 yillarda istiqbolli axborot tizimlari va dasturiy mahsulotlar ro‘yxati tasdiqlandi.

Dasturning asosiy vazifasi etib shahar xizmatlarini boshqarish, ijtimoiy soha ob‘ektlari, ishlab chiqarish, yo‘l transport va kommunal infratuzilmaning integratsiyalashgan axborot muhitini yaratish va keyinchalik muvaffaqiyatli tajribani respublikaning boshqa hududlarida tatbiq etish belgilandi.

Hozirgi davrda sivilizatsiya rivojlanishining bosh tendensiyalaridan biri- shaharlarda istiqomat qiluvchi aholining ko‘payishi va shahar asosiy iqtisodiy drayverlarga aylanib kelishi. Tabiiyki, shu nuqtai nazardan shaharlarda istiqomat qiluchi aholi uchun zarur bo‘lgan sharoitlar yaratilishi muhim vazifadir. Shu tarzda raqamli texnologiyalar katta ko‘mak beradi.

Raqamli texnologiyalar shaharlarni boshqarish tizimini yangi bosqichga ko‘taradi: nafaqat vaqt va mablag‘larni keskin sarflaydi, shu bilan birga keng aholini jamg‘arishga imkon yaratadi. So‘nggi yillarda dunyoda “Raqamli shahar” konsepsiyasi ommalashmoqda va bu o‘ta zamonaviy, yangi qiyofaga ega shahar. Agarda biz ham shaharlarimizni zamonaviy tendensiyalarga mos rivojlantirmoqchi bo‘lsak, aholi va mehmonlarimiz uchun qulay shart-sharoit yaratmoqchi bo‘lsak, mazkur masala biz uchun dolzarb ahamiyatga ega.

Savol va topshiriqlar:

1. "Raqamli jamiyat" tushunchasi nimani anglatadi?
2. Axborot jamiyatining o‘ziga xos xususiyati nimada?
3. "Raqamli jamiyat" mavzusida insho yozing.